

Яцечко Тетяна

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБУДОВИ ЦЕНТРА МІСТА КРЕМЕНЕЦЯ САКРАЛЬНОЮ АРХІТЕКТУРОЮ В XV - XVII СТОЛІТТЯХ

Мета дослідження полягає у виявленні характерних особливостей забудови центру міста Кременця в XV - XVII століттях.

Сакральна архітектура (з латин. *sacra* - священний) - галузь архітектури, споруди релігійного культу або їх комплексу. Особливість сакральної архітектури - в її органічній композиції та структурі, яка пронизана ідейним змістом релігії, що через архітектуру впливає на віруючих і формує в них релігійні настрої та почуття. Сакральна архітектура має досконалі естетичні елементи та символи духовної дійсності, які дають людині віру, поєднують її з Богом. На території України вона постала із запровадженням християнства.

Стала система сакральних будівель розпочала своє формування в Кременці в 1438 р., коли місто отримало від князя Свидригайла магдебурзьке право, а бузький німець Юрко – був обраний війтом. Серед численних привілеїв Юркові дозволялося також " ...и место строить во всей вашей границе, к Кременцу припадающей" [1, 5]. Із процитованого фрагменту князівської грамоти можна здогадатись, що з цього моменту розпочалась цілеспрямована забудова та впорядкування низовинної частини Кременця («места» - «міста») на противагу верхньому замковому комплексу. Низовина міста завжди приваблювала до себе проходженням по ній важливого торговельного шляху за півночі на південь Волині, тому й забудовуватись місцевими мешканцями почала раніше.

Серед перших містобудівних акцій нового війта Юрка варто назвати розпланування центру міста. Центром стала простора, наближена до форми квадрату ринкова площа з розмірами сторін близько 110 x 110 м. Її східна частина була сформована за напрямком існуючої вже тоді головної вулиці міста (тепер вул. ім. Т.Шевченка). Це було цілком закономірним, адже закладання ринкових площ на основі квадрату стало домінуючим саме в період XIV-XV

століть. За своїми розмірами ринок в Кременці наближався до ринку в таких містах як Острог, Володимир. Водночас не можна не відзначити й суттєву особливість ринкової площі в Кременці – відчутний нахил природного рельєфу в східному напрямку. Просторова фіксація громадського міського центру Кременця у вигляді ринкової площі стала важливою передумовою для подальшого процесу становлення як вуличної мережі, так і основних архітектурних рис міста [3, 28].

Вирішальну роль при виборі місця розташування ринку поряд з ландшафтними умовами відіграла й наявність на східній стороні головної вулиці давнішої культової споруди. Це була стародавня Троїцька церква, яка, знаходилась на місці, теперішнього Миколаївського собору. За формою це був невеличкий дерев'яний храм, який деякими рисами нагадував звичайну придорожню каплицю. Розбудові центру міста значно посприяв Краківський привілей 1538 р., який надала королева Бона Сфорца на утримання в Кременці парафіяльного костелу. Сакральна споруда була побудована на місці вищезгаданої Троїцької церкви.

В 1569 р. в результаті Люблінської унії разом з усіма українськими землями, що перебували під владою Литви, Кременець потрапив до складу Польщі [2, 75]. І як наслідок, в 1606 р. парафіяльний костел було передано в користування монахів францисканського ордену, а через невеликий період в 1636 р. розпочалось будівництво нового мурованого костелу за кошти князів Вишневецьких та Збараських [5, 79]. Дослідники міста мають усі підстави вважати, що саме сучасний Миколаївський собор є першою сакральною спорудою в Кременці, розташованою в межах «нижнього» міста, (на відміну від «високого» замку). Уже сам вибір ділянки поблизу одного із зовнішніх кутів ринкової площі (північно-східного) переконливо свідчить про «ембріональний» характер цього елементу в процесі становлення містобудівної структури, а з точки зору архітектурно-композиційної – про типовий діагональний спосіб поєднання ринку як головного просторового ядра міста з храмовими об'єктами

[7, 320]. Історія побудови Миколаївського собору - визначного архітектурного комплексу досить детально подана в праці М. Мушинської-Красновольської.

Найвиразнішою архітектурною пам'яткою в міській забудові Кременця є єзуїтський колегіуму. Завдяки своєму унікальному розташуванню в структурі міста він був органічною складовою всього центру Кременця і ринкової площі. Колегіум із пізньобароковою стилістикою є своєрідним символом міста Кременця [6, 76]. Однією із особливостей центру міста, є те, що західна сторона ринкової площі виявилась значно вищою по рельєфу від східної сторони – приблизно на 8 метрів. Це забезпечило вигідне положення головних фасадів костелу та колегіуму [4, 256]. У планово-просторовій структурі міста виразно простежується зв'язок висотних природно-ландшафтних домінант (гори Замкова, Черча, Воловиця та ін.) зі штучно створеними архітектурними домінантами, які були знаковими для утвердження ідентичності Кременця [4, 259]. Просторова локалізація всіх сакральних об'єктів пов'язана з формуванням структури міста, яка має лінійно-видовжений тип.

Література

1. Архив Юго-Западной России, издаваемый Комиссией для разбора древних актов. – Ч.5: Акты о городах. – К., 1869. – Т.1.
2. Памятники архитектуры и градостроительства Украинской ССР.-К., 1986.- Т.4.
3. Ричков П. Ринкові площі // Пам'ятки України: історія та культура. 1996. - № 2. – С. 28-29.
4. Ричков П. Храмові комплекси в розпланувально-просторовій структурі Кременця // Релігія і церква в історії Волині: Збірник наукових праць / Під ред. В.Собчука. – Кременець, 2007. – С. 249-259.
5. Теодорович Н.И. История города Кременца Волынской губернии. – 2-е изд. – Седлец, 1904 – 160 с.
6. Muszyńska-Krasnowolska M. Kolegium jezuickie w Krzemieńcu: monografia architektury // Rocznik Wołyński. – Równie, 1939. – Т.8. – S.65-139.

7.Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Wołyniu. – Łuck, 1929.